

С Е Р Ц Е .

НАРИС

І. Петрушевича.

Мені раз снило ся, що я був загубив серце. Десь я ніби-то сиджу в Єзуполи на цвинтари і дивлю ся на гроби. Передо мною гріб покійної бабуні, по правім боці гріб небіщика брата, а по лівім, зараз коло мене, ще якийсь третій. Спека така, що над гробами аж дріжить повітре. Тихо так, що ані листочок не ворухнеть ся, лишень воробці цвирінькають лїниво по черешнях і в траві черкотять коники. А я сиджу і в голову заходжу: що се за третій гріб, такий мені близький, такий знайомий, немов би я поховав у ньому всю свою долю. Ніби-то лежить в нїм хтось і ніхто. Ніби-то я поховав там когось учора, але вже не тямлю, як він називає ся. Раз видаєть ся мені, що я поховав там її, однак неправда; вона-ж по сьвітї ходить; то знов таке маю вражїне, немов би то я сам лежав; але і се неправда. Я там якийсь молодий, сильний, веселий, а тут я зовсім инакший. І груди в мене запали і лице змарніло, а охоти до жита — що й казати. Але я дивлю ся на того, що лежить у гробі і таки пізнаю себе. Тільки стає мені нараз якось прикро. Хочу вставати і піти відси, але не годен встати з гробу. Воробці цвирінькають, коники чичикають, а у мене в очах темніє. В тій хвилі підходить до мене хтось і бере за плече.

Але я не відвертаю ся навіть.

— Мені так добре, — кажу. — Лишіть мене в спокою.

— Слухай Янку, — каже до мене якийсь знайомий голос, ні то батька, ні то мами, ні то брата. — Ти будеш нещасливий на сьвітї. Вмісто взяти книжку і вчити ся чогось пожиточного, ти сидиш отак цілими годинами і думаєш не знати над чим і на який пожиток. З вами, діти...

Тут у мене нараз усе закипає. У мене лиш одна думка: який я ледащо, нездалий, нікчемний еґоїст. Вмісто вчити ся, я тут хирію, як гнила колода. Серце в мене бєть ся, трохи не вискочить, але я хапаю його рукою, другою рукою беру книжку і на-пів непритомний іду до дому. У мені по дорозі щось рветь ся. Я завзяв ся і вчу ся без памяти. Сьвіт стає мені привидом. Знайомі мелькають мені поперед очі і усміхають ся до мене, але я махаю рукою і вони щезають як мара. Переходжу десь ніби-то з книжкою городом, чудовим, буйним і затишним, як сади Альгамбри. Квіти пахнуть, соловії сьпівають, але я завзяв ся. Затулюю вуха, серце стискаю у жмені і вчу ся далі. І все мені починає іти добре. Десь ніби-то цілі роки минають мені у нестямі. Я лиш іду і стискаю серце, аби не скигло. Воно вгамовуєть ся поволи, тільки чикотить мені в жмені як годинник або цїпає як мале куря, що викльовує ся зі шкаралупи. Я іду і не дбаю. Нехай цїпає. Я муж, чоловік на становиску, що мені серце! Тільки одно, що як я тиснув його у жмені, воно сплило кровю. Ні обмити тепер долоні, ні обтерти. Купую собі отже наперфумовану рукавичку і так усе серце ношу. Тільки що за диво, що я його не кинув доси? На що воно мені тепер придатне? Адже-ж я без него доси обходив ся. До науки воно непотрібне. Аби бути пожиточним, не треба мати серця. Навпаки, з серцем не зайдеш далеко. Коли його не здавиш у жмені, то і своє розідреш і чужому не догодиш. А так, без нього, ти пан сьвіта. Куди хоч, сягай руками, а здобудеш. Хиба так, про запас сховати. Хто його знає, чи коли не стане в пригоді. Кажуть, що воно цінна річ. А хоч би прийшло ся коли заставити? Даремна річ, що власне серце. Коли потреба притисне, нема жартів. Горе тому, хто руководить ся чутєм. А я сховав серце у кишеню. Купив гарне шкураєне етюї, вистелене червоним оксамитом, і замкнув його тамки. Нераз, коли мені трафило ся піти на прохід з дамами у сад,

між цьвіти, за місто, і вони говорили про театр, любов або літературу, я, так собі, на жарт, виймав серце і показував здалека.

— Shocking! — казали деякі.

— Інтересне! Справді, пане, ви як хочете, умісте бути в товаристві дуже приемні, — казали иньші.

Одна відвертала ся за кожним разом. Але що мені там. Жінка! Треба її знати. Ні то сфінкс, ні то лялька. І я бавив ся.

Нараз десь ніби-то все перемінило ся. Я вернув домів. Десь ніби-то я своїх дуже довго не бачив, витаю ся з ними, сьмію ся привітно, чемно виштую, передаю дарунки. Вони припадають до мене, хочать цілувати, але нараз відскакують, як опарені. Я здивував ся. Що се стало ся. Мати зайшла ся плачем, отець тихо відвернув ся, брат і сестра поблідли, як стіна. — Що тобі, Янку? — питає хтось понурим голосом. Я якось змішав ся. Стою ні в сих, ні в тих. Нараз мац себе за серце рукою, а по нім і місце застигло.

— Але-ж то не може бути, — кажу. — Хиба у вагоні... Га! Може ще в куфрі. Я кинув ся шукати, але щось мене схопило за горло і не пустило з місця. Я побачив перед собою якусь таку пустиню, що від неї кров стяла ся мені у жилах, а в голові млином зашуміло. Мене обхопив обморок, а в ньому я почув лише жалібний плач і риданя. Все а все скінчило ся для мене. Але земля не отворила ся і не хотіла проглинути мене.

В тій хвилі я прокинув ся. Вже свитало. Піт виступив на мене рісний і студений, як рання роса, але я не міг прочуняти. Чи є у мене серце, чи справді загубив я його? Як мені тепер дізнати ся. Я укусив себе в язик і почув, що його маю, бо забоміло. Але як дібрати ся до серця? Чи се був сон, чи ява? Я полежав хвилину і бив ся з думками. Надлетіли стадом спомини, як ключ журавлів. Один білий заскиглив жалібно — то мій дитинячий вік. У грудях щось скорчило ся і защеміло, що я трохи не скрикнув з болю.

Слава Богу! се був сон тільки...